

*До спеціалізованої вченої
ради ДФ 61.081.2024
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Толкаченко Олени Володимирівни

на дисертаційну роботу

Хріщевої Олександри Георгіївни

на тему: **«Законодавче забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні: сучасний стан та перспективи»**,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми роботи. Розвиток національної сільськогосподарської кооперації, яка має важливе соціально-економічне значення, є неповноцінним та відбувається повільними темпами, особливо у період воєнного стану. Після прийняття 21.07.2020 року Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у новій редакції правовим аспектам діяльності сільськогосподарської кооперації та перспективам удосконалення кооперативного законодавства у вітчизняній науці аграрного права приділяється недостатня увага. Законодавче забезпечення у сфері сільськогосподарської кооперації є недосконалим, таким, що потребує подальшого доопрацювання. Окреслене негативно позначається на стані сільськогосподарської кооперації в Україні. У дисертаційному дослідженні О.Г. Хріщева здійснила всебічний теоретичний аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку законодавчого забезпечення сільськогосподарської

кооперації в Україні, а також розробила і обґрунтувала рекомендації та пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства у зазначеній сфері.

Вищевикладене свідчить, що дисертаційна робота Хріщевої Олександри Георгіївни присвячена актуальній, для розвитку юридичної науки і практики, темі, яка на сьогоднішній день є недостатньо дослідженою.

Практичне значення дослідження. Обґрунтовані у дисертаційній роботі О.Г. Хріщевої висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблемних аспектів законодавчого забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні;

- у правотворчості – результати дослідження містять низку пропозицій щодо вдосконалення Законів України «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», Господарського кодексу України та інших нормативно-правових актів, що регламентують правове забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації;

- у правозастосовній діяльності – у практичній діяльності кооперативів, сільськогосподарських кооперативів, у роботі органів державної влади, Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України тощо;

- у навчальному процесі – при викладанні у закладах вищої освіти навчальних дисциплін «Кооперативне право», «Аграрне право», «Земельне право», «Екологічне право», «Природоресурсне право» та інших; при підготовці лекцій, підручників, навчальних та методичних посібників, монографій, довідникової літератури, науково-практичних коментарів; при написанні курсових та магістерських робіт, наукових тез, статей (Акт впровадження від 31.10.2024 року);

- у правороз'яснювальній та правовиховній роботі – при проведенні роботи з підвищення рівня правової освіти та правової культури діючих та потенційних кооператорів.

Висновки та пропозиції, представлені у дисертації, використовуються у діяльності товариства з обмеженою відповідальністю «ЮНЕЙШН» (Довідка про впровадження №10/09 від 10.09.2024 року) та Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України (Довідка про впровадження №1-05/08-24 від 05.08.2024 року).

Практична та наукова актуальність проведеного Хрищевою Олександрою Георгіївною дослідження підтверджується також зв'язком дисертаційної роботи із тематикою та планом науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в процесі виконання тем: на 2018-2022 рр. «Приватно-правове регулювання суспільних відносин в Україні: проблеми теорії та практики» № 345 (державний реєстраційний номер 0123U102606) та на 2023-2027 рр. «Забезпечення прав і законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» № 175 (державний реєстраційний номер 0118U004432).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації. Дисертаційна робота О. Г. Хрищевої є оригінальною, завершеною, самостійно підготовленою здобувачкою кваліфікаційною науковою працею, в ході якої отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати.

Ознайомлення із змістовним наповненням дисертаційної роботи та публікаціями авторки за темою дисертації дає змогу зробити висновок, що сформульовані дисертанткою наукові положення, висновки та рекомендації є належним чином обґрунтованими та достовірними, що підтверджується значним обсягом ретельно опрацьованих здобувачкою матеріалів (список використаних джерел містить 347 найменувань).

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації, також підтверджується результатами апробації на 9 всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Поставлена авторкою мета дослідження: з'ясування сучасного стану і тенденцій розвитку законодавчого забезпечення сільськогосподарської кооперації в Україні, а також розроблення і обґрунтування рекомендацій та пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства у сфері сільськогосподарської кооперації, - досягнута повністю, завдання виконані.

Дисертанткою чітко визначено об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі становлення, функціонування та розвитку сільськогосподарської кооперації. Предметом дослідження є вітчизняні та зарубіжні нормативно-правові акти у сфері сільськогосподарської кооперації, а також науково-теоретичні підходи та концепції українських і зарубіжних науковців, присвячені сільськогосподарській кооперації та її правовому регулюванню.

Висновки та результати дослідження є достатньо обґрунтованими, оскільки вони отримані завдяки комплексному застосуванню дисертанткою філософських (діалектичний метод), загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, які були вірно обрані з урахуванням мети, завдань, об'єкта та предмета дисертаційного дослідження.

Структура роботи повністю відповідає оголошеним дослідницьким завданням, є чіткою та цілком логічною. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, поділених на 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Анотація, подана українською та англійською мовами, повноцінно відображає основні положення дисертації. План дисертації логічний і послідовний. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з яких: основний зміст – 161 сторінка; список використаних джерел – 42 сторінки; додатки – 8 сторінок. Мова дисертації є грамотною, стиль викладання академічним.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінюючи новизну наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, варто підкреслити, що, після значного оновлення законодавства у сфері сільськогосподарської

кооперації, дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці аграрного права комплексним дослідженням сучасного стану та перспектив законодавчого забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні.

Сформульовані дисертанткою нові наукові положення, висновки та пропозиції заслуговують на увагу.

Так, необхідно підкреслити вагоме значення висновку авторки про те, що у Законі України «Про кооперацію» та Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» у новій редакції відсутні норми, присвячені охороні навколишнього середовища, положення, які б закріплювали орієнтованість сільськогосподарської кооперації на забезпечення продовольчої та екологічної безпеки держави, простежується неповноцінне орієнтування спеціального законодавства про сільськогосподарську кооперацію на забезпечення сталого сільського господарства. Авторкою вказано на недостатню увагу, яка приділяється питанню гендерної рівності у сфері сільськогосподарської кооперації.

Слід підтримати пропозицію дисертантки щодо удосконалення кооперативного законодавства України шляхом внесення змін до ст. 4 («Основні принципи сільськогосподарської кооперації») Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», а також ст. 4 («Основні принципи кооперації») Закону України «Про кооперацію», а саме: законодавчого закріплення принципу гендерної рівності та гендерної інтеграції у кооперативі (сільськогосподарському кооперативі), який передбачає недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків – членів кооперативу (сільськогосподарського кооперативу), рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень, рівної оплати праці, однакового доступу до керівних посад та кооперативної освіти, що сприятиме реалізації гендерної демократії, справедливості та паритету у кооперації (сільськогосподарській кооперації).

У дисертаційній роботі вперше обґрунтовано необхідність доповнення ч. 1 статті 3 «Основні цілі сільськогосподарської кооперації» профільного

Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» пунктом 6 наступного змісту: «забезпечення сталого сільського господарства, спрямованого на досягнення економічної, продовольчої та екологічної безпеки держави» задля ефективної реалізації у подальшому цілей сталого розвитку України та наближення сільськогосподарських кооперативів до європейської моделі сільськогосподарської кооперації.

Цілком виправданою є пропозиція щодо розширення та деталізації поняття «сільськогосподарська дорадча діяльність», визначеного у ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», шляхом закріплення сільськогосподарських кооперативів серед переліку отримувачів дорадчих послуг на рівні із особистими селянськими та фермерськими господарствами.

Заслуговує на схвалення запропонована дисертанткою авторська періодизація розвитку сільськогосподарської кооперації у незалежній Україні в контексті її законодавчого забезпечення. Відповідно, у хронологічному порядку виокремлено шість періодів: I період - 1992-1997 роки; II період - 1997-2003 роки; III період - 2003-2009 роки; IV період - 2009-2013 роки; V період - 2013-2020 роки; VI період - з 2020 року – до сьогодні.

Слід звернути увагу на авторські визначення законодавчих понять «кооперація», «сільськогосподарська кооперація» та «кооперативна освіта», передбачених Законами України «Про кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію».

Цінною є пропозиція Олександри Георгіївни щодо доповнення частини 3 статті 12 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» пунктом 5 про те, що до основних обов'язків члена сільськогосподарського кооперативу відноситься «дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища задля забезпечення екологічної безпеки держави».

Заслуговує на підтримку пропозиція щодо вдосконалення змісту кооперативного законодавства шляхом доповнення Закону України «Про

кооперацію» статтею 231 «Екологічні засади діяльності кооперативів», яка визначає, що «кооперативна організація забезпечує дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища задля забезпечення екологічної безпеки держави».

Варто підтримати міркування дисертантки щодо вдосконалення проєкту цифрового дорадництва, який представлено системою відповідних веб-ресурсів, в контексті акцентування уваги на регіональній специфіці сільськогосподарського дорадництва шляхом запровадження в Україні регіональних веб-платформ цифрового дорадництва, які будуть сприяти нівелюванню стримуючих чинників для доступу суб'єктів аграрного господарювання до інформаційно-консультаційних послуг сільськогосподарських дорадників, сільськогосподарських дорадчих служб.

Набув подальшого розвитку переконливий висновок про те, що Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» у поточній редакції формує корпоративно-кооперативну модель сільськогосподарської кооперації з акцентом саме на корпоративність, відбувається трансформація кооперативних правовідносин у корпоративно-кооперативні, що є певним чином негативним явищем, оскільки трансформує традиційний підхід до сутності сільськогосподарської кооперації, що як наслідок, поступово може призвести до втрати кооперативної ідентичності, культурної самобутності сільськогосподарських кооперативів.

Слушним є висновок дисертантки про доцільність створення окремих спеціалізованих департаментів в межах Міністерства аграрної політики та продовольства України: департаменту сільськогосподарського дорадництва та департаменту сприяння розвитку сільськогосподарських кооперативів.

Доречно підтримати аргументацію авторки щодо невідкладної потреби в узгодженні положень Податкового Кодексу України із положеннями Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», якими передбачені термінологічні новели: «сільськогосподарський кооператив, що діє без мети отримання прибутку», «сільськогосподарський кооператив, що діє з метою

отримання прибутку», «сільськогосподарське кооперативне об'єднання», «патронажні дивіденди».

У дисертації набув подальшого розвитку перелік чинників, які обумовлюють стримування розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні відповідно до сучасних викликів.

Дисертаційній роботі притаманні також інші цікаві положення, зроблені авторкою. Важливою складовою дисертаційного дослідження є практична спрямованість його висновків та пропозицій.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження. Сформульовані у дисертаційній роботі положення, висновки і пропозиції достатньо повно обґрунтовані на підставі особистих досліджень здобувачки та відображені у наукових статтях і тезах доповідей на наукових конференціях. Варто звернути увагу, що переважна більшість наукових праць дисертантки написані англійською мовою, що справляє позитивне враження. Основні результати та висновки проведеного дослідження повноцінно відображено у 14 наукових працях, серед яких 6 – статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 8 – тези доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій. Результати дисертаційного дослідження пройшли успішну апробацію при обговоренні на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, а також на 9 всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація пройшла перевірку на академічний плагіат. Оригінальність тексту складає 92,62 %. Детальне ознайомлення із рецензованою дисертацією та публікаціями здобувачки за темою дисертації дає змогу констатувати, що порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Відзначаючи позитивні аспекти дисертаційної роботи О. Г. Хрещевої, вважаємо за потрібне звернути увагу на деякі зауваження та дискусійні положення:

1. Дисертанткою підкреслено застосування порівняльно-правового методу з метою проведення порівняльного аналізу законодавства зарубіжних країн із законодавством України (с. 21). На нашу думку, задля більшої наочності отриманих результатів дослідження доцільно було б їх подати у вигляді таблиці.

2. У дисертаційній роботі зроблено вагомі пропозиції в контексті сільськогосподарської кооперації та охорони навколишнього середовища. У ході дослідження авторка оперує категорією «навколишнє природне середовище», у той час як у наукових колах все більш поширеною є тенденція до вилучення складової «природне» із зазначеної конструкції та активного використання терміну «навколишнє середовище». Як дисертантка може пояснити застосування конструкції «навколишнє природне середовище»?

Втім, необхідно зазначити, що окреслені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дисертаційного дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Хріщевої Олександри Георгіївни «Законодавче забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні: сучасний стан та перспективи» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, яке виконано на високому науково-методологічному рівні, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною і мають практичну цінність, та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка - Хріщева Олександра Георгіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

Одеського національного

університету імені І.І. Мечникова

Олена ТОЛКАЧЕНКО

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС ПІДТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ ім. І.І.Мечникова

